

ACHT SYLVIA'S IN ZUID-FRANKRIJK

Iris Martens & Wim Loode

Elke beginnende vogelaar heeft wel moeite om de vier soorten grasmussen (Sylvia's) in ons land te leren kennen. Vooral met de zang van zwartkopje en tuinfluiter kan hij nog lang worstelen. Is het nu een uitbundig zingende zwartkop of een minder gepassioneerde tuinfluiter?

Als de inmiddels gevorderde vogelaar in Zuid-Frankrijk komt, raakt hij de wanhoop nabij. Er zijn daar nog vijf andere "grasmussen", die, zo is onze ervaring, moeilijker uit elkaar te houden zijn. Wij kennen gerenommeerde Franse vogelaars die toch niet trefzeker hun Sylvia's kunnen onderscheiden op de zang.

Geluidsopnamen op CD of cassette hebben ons wel op weg geholpen, maar geven in het veld toch te weinig houvast. Uiteraard kan op den duur het biotoop waarin de vogel zingt een hulpmiddel zijn.

Eerst maar een nadere begrenzing van de toch vage aanduiding "Zuid-Frankrijk". Drie van de vijf grasmussen (de kleine zwartkop, de baard- en de brilgrasmus) komen uitsluitend voor in het pure mediterrane klimaat met altijd groene loofbomen, hete, droge zomers en zachte, regenrijke winters. Als noordelijke begrenzing wordt meestal de grens voor de verspreiding van de olijfbom gebruikt. Die is in Frankrijk beperkt tot een smalle strook langs de Middellandse Zee. De verspreiding van de olijf en van de kleine zwartkop en de baardgrasmus vallen daar nagenoeg samen (Jonsson, 1982). De brilgrasmus is tot een smallere strook beperkt. We beginnen met de twee makkelijkst herkenbare soorten.

De **brilgrasmus** (*Sylvia conspicillata*) komt voor in kustvlakten met een lage begroeiing van zoutplanten als de struikvormige zee-kraal (*Arthrocnemum fruticosum*) en schorrekruid (*Suaeda maritima*) met enkele verspreide struiken en boompjes van o.a. tamarisken. Door dit qua oppervlakte beperkte biotoop (en de geringe dichtheid van overigens alle vijf Sylvia's) is de brilgrasmus bepaald niet algemeen. Zelfs in de Camargue, waar deze zilte vlakten (daar "sansouire" genoemd) toch veel voorkomen, is deze grasmus zeldzaam. In zo'n open gebied is hij echter goed op te sporen, mede door herhaalde zangvluchten en zang uit de toppen van de vegetatie. Hij lijkt op onze gewone grasmus (*Sylvia communis*), maar is kleiner met kortere staart en witte oogring (alleen van dichtbij te zien). Deze voelt zich niet thuis in dit barre biotoop, net zomin als andere Sylvia's. Behalve dan de Proven-

Brilgrasmus – Mike Danzenbaker

çaalse grasmus, die in de winter in de Camargue de plaats inneemt van de brilgrasmus die dan in Afrika zit (Isenmann, p. 115).

Ook de **orpheusgrasmus** (*S. hortensis*) die verder noordelijk voorkomt tot in het Centraal Massief is een relatief makkelijk te herkennen soort. Hij is de grootste van allemaal en heeft een totaal afwijkende zang. Maar... hij is ook het meest schuw en bovendien niet echt algemeen. Het biotoop geeft hier weinig houvast: "zonnige, warme plaatsen waar dichtbebladerde bomen en open plekken elkaar afwisselen".

Zo'n landschap komt in een wat open, hoge maquis voor, waar de altijd groene bomen steeneik (*Quercus ilex*) heten. Of in tuinen bij grote buitenplaatsen waar de bomen dennen kunnen zijn of op kalkplateaus van de Causses waar hoge jeneverbessen en zomergroene donseiken (*Quercus pubescens*) staan.

Wij hadden geluk toen we hem uiteindelijk voor het eerst op de Causses de Blandas zagen, dankzij "Où voir les Oiseaux en France" (p. 117). Hij zat daar op een dorre tak van een flinke boom te zingen. De zang bestaat uit een herhaling van enige tonen die op delen van merelzang lijken. De orpheusgrasmus uit het oostelijke deel van het Middellandse Zeegebied doet zijn naam meer recht: dat is inderdaad een rijke zang van volle en melodieuze tonen.

Orpheusgrasmus – Marten van Dijk

Resten nog de drie in Zuid-Frankrijk meest talrijke *Sylvia*'s: de Provençaalse grasmus, de baardgrasmus en de kleine zwartkop. Waar deze drie tezamen voorkomen, kunnen ze een vogelaar tot vertwijfeling brengen. Want weliswaar zijn ze, althans de mannetjes, goed te onderscheiden aan hun verenkleed, maar... je ziet ze zo moeilijk! Ze kruipen weg in dicht struikgewas, waar ze ongemerkt aan de andere kant weer uit kunnen verdwijnen, ongedurig en beweeglijk als ze zijn. Een goede vogelaar let op geluid: roepjes en/of zang. 't Ja, maar daar kan hij ook op vastlopen. Deze vogeltjes zingen namelijk niet vaak en niet langdurig achter elkaar. Waarschijnlijk houdt dat verband met hun geringe dichtheid, die het overbodig maakt hun territorium voortdurend af te bakenen. Ook met hun kenmerkende roepjes zijn ze zuinig.

Maar... het zuiden blijft trekken en de *Sylvia*'s blijven intrigeren. Na een paar jaar merk je dat het met hun zang net zo gaat als met het Frans: je leert het nooit echt goed, maar er blijft wel steeds meer van hangen. En je gaat scherper op de alarmroepjes letten. Op den duur blijkt dan ook, zowel uit de literatuur als uit eigen ervaringen, dat de biotopen van deze drie soorten toch wel van elkaar verschillen, ondanks overlappingen.

De **Provençaalse grasmus** (*Sylvia undata*), een prachtig vogeltje met een lange, vaak omhooggehouden staart, leigrijze bovenzijde en roestrode borst, is ook in een glimp te herkennen.

De naam is verwarrend. Niet alleen in de Provence (en de rest van het mediterrane zuiden), maar ook in het Atlantische deel van Frankrijk met milde, zachte winters, zijn ze het hele jaar door te vinden. Zelfs in Zuid-Engeland broeden ze, vandaar de naam "Dartford Warbler".

Onze eerste ervaring met deze "langstaart"grasmus was op Cap Fréhel in Bretagne. Daar hoorden we de zang in de dichte begroeiing van vooral gaspeldoorns. Lage begroeiing dus, vaak in mantel- en zoomvegetaties met bramen en lage altijd groene eikjes (*Q. ilex* en *Q. coccifera*), buxushagen of andere struikjes (boomheide, jeneverbes).

Een biotoop dat qua vegetatiestructuur te vergelijken is met dat van de braamsluiper (*S. curruca*) bij ons, een soort die in Frankrijk alleen in het noordoostelijke deel broedt.

De zang is moeilijk te beschrijven; een haastig geratel dat enigszins lijkt op dat van de baardgrasmus (waarvan het broedgebied kan overlappen, als er ook hogere bomen en struiken staan), maar met kortere strofen en minder melodieus.

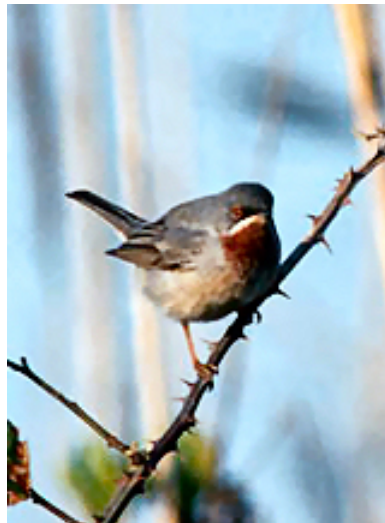
De roep is een rauw en hard tsjirrrrr.....

De **baardgrasmus** (*S. cantillans*) "vertoont zich onbeschermd als hij zingt in een struik of in een grasmusachtige zangvlucht" (Jonsen, p. 124). Je ziet dan een blauwgrijze rug en twee witte baardstrepen boven een oranje borst.

De zang heeft langere strofen en is melodieuzer dan die van de Provençaalse grasmus en de kleine zwartkop. Hij verraadt zich ook door de alarmroep: een vlug tuk-tuk-tuk, minder scherp dan van de zwartkop. Het biotoop bestaat uit hoge maquis, een altijd-

Provençaalse grasmus – Mike Danzenbaker

Baardgrasmus – Mike Danzenbaker

groene vegetatie in een wat open landschap, maar met dichte struiken en hogere bomen. Meestal zit deze grasmus wat hoger in bomen dan de kleine zwartkop, waarmee hij samen kan voorkomen. Qua vegetatiestructuur is dit biotoop te vergelijken met dat van de tuinfluiter (*S. borin*) bij ons.

De **kleine zwartkop** (*S. melanocephala*) is de meest algemene van de mediterrane grasmussen in Zuid-Frankrijk. Omdat deze soort meestal lager in het struikgewas zit dan de baardgrasmus, is hij moeilijker in de kijker te vangen. Dus krijg je zelden te zien dat het zwart van de kop tot over het roodomrande oog reikt. Je mag al blij zijn, als je de gespreide staart met de witte zijzomen ziet. De alarmroep is hard en "scheldend" trrè, trrè..., en doet denken aan vlug tegen elkaar ketsende keitjes. De zang is moeilijk te onderscheiden van die van de vorige twee soorten, maar makkelijker als je daarin de scheldende alarmroep kan herkennen. Die is ook in de winter te horen, want net als de Provençaalse grasmus trekt ook deze *Sylvia*'s winters niet ver weg, hoogstens naar de wat lagere gebieden bij de kust. Daardoor ook is het in het voorjaar de eerst zingende grasmussoort.

Kleine zwartkop – Mike Danzenbaker

Qua biotoop is dit de minst kieskeurige van de vijf mediterrane *Sylvia*'s. Hij komt voor zowel in tuinen, parken, wijngaarden, als in open bebost terrein met dicht struikgewas of middelhoge vegetatie.

En dan hebben we in Zuid-Frankrijk nog drie van onze *Sylvia*-soorten. Die komen in vergelijkbare biotopen voor als in Nederland en steeds in een begroeiing met zomergroene loofbomen ("feuilles caduques"). Ze mijden de altijd-groene vegetatie van de lage gebieden.

Onze **zwartkop** (*S. atricapilla*) is in heel Frankrijk broedvogel, maar in het echte mediterrane gebied is het voorkomen beperkt tot vochtige dalen met populieren en loofverliezende struiken, zoals meidoorns.

De **grasmus** (*S. communis*) en de **tuinfluiter** zijn te vinden op grotere hoogte, buiten het bereik van het pure Middellandse-Zee klimaat. Heuvels en lage gebergten, zoals het Plateau de Sault tegen de Pyreneeën aan en de uitlopers van de Montagne Noire ten noorden van Carcassonne.

Eén soort is nog niet genoemd: de **Sardijnse grasmus** die in Frankrijk alleen op Corsica voorkomt. Hij broedt in ijle vegetaties van cistusstruiken en magere ma-

quis. Wij zagen ze daar in afgebrande, lage maquis. (Let wel: "Sardinian Warbler" is niet de Sardijnse grasmus, maar de kleine zwartkop!)

Tenslotte: grasmussen blijven moeilijk, wat je ook doet. Wij zijn er ons dan ook zéér van bewust, dat wij met dit verhaal niet het verlossende woord hebben gesproken. Maar: niet meteen de moed opgeven, stug doorgaan omdat je het niet kunt laten, kan soms leiden tot kleine overwinningen. En geeft dat geen prettig gevoel, een héél klein beetje inzicht te hebben verworven in een deel van die complexe wereld van de vogels?

Literatuur

Cugnasse, J.M., C. Maurel & N. Biaux, Les Oiseaux du Parc naturel du Haut-Languedoc, Rodez, 2001.

Dubois, Ph., Pierre Le Maréchal, G. Olioso & P. Yéssou, Inventaire des Oiseaux de France Metropolitaine, Paris, 2001.

Dubois, Ph. et al, Où voir les Oiseaux en France, 2e druk, Nathan, Paris, 2004.

Isenmann, P., Oiseaux de Camargue, Brunoy, 1993.

Jonsson, L., Vogels in hun eigen omgeving. Alpen en Middellandse Zeegebied. Thieme, Zutphen, 1982.

Mullarney, K. e.a., ANWB Vogelgids van Europa, 1999.

Snow & Perrins, The Birds of the Western Palearctic, Concise Ed., Vol 2 Passerines, Oxford, 1998.